كاتێك سیاسەت ئاراستە راستو دروستەكانی لەدەست دەدات

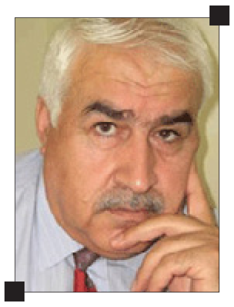

د. بورهان ا. یاسین

بەشی یەكەم

پێشەكی:
پێشوەچوونەكانی ئەم دوایییەی پەیوەندیەكانی هەرێمی كوردستانو بەغدا وە شێوازی كاردانەوە سیاسیەكان لەسەر پانتایی سیاسی باشووری كوردستان زیاتر لەئەگەرێكو پرسیارێك لەخۆیان دەگرن. لەكۆی تێبینیو تێڕامانەكان وا دەردەكەوی كە ئەو بنبەستە سیاسیەی پەیوەندیەكانی هەولێرو بەغدا پێیگەیشتووە ئەوەمان پێدەڵێ كە ئیتر چیتر ئیمكانی نیە كە ئەو بنبەستە پاڵبدرێتە پێشەوە یا خۆی لێ لابدرێ؛ ئەگەر ئەم جارەش ئەو بنبەستە پاڵبدرێتە پێشەوە ئەوا لەباشترین حاڵەتدا لەسەر حسێبی لایەنی كوردی دەبێت. لایەنێكی گرنگی كێشەكەش ئەوەیە كە سیاسەتەكانی دەسەڵاتی كوردی لەبەرامبەر بەغدا بەتەواوەتی بەبنبەستو شكست گەیشتوون. بەهەر حاڵ پارادۆكس (موفارەقە) ئەوەیە كە ئەو دەسەڵاتە دەیەوێ هەمان بنبەستو شكست بۆ خۆی، روو لەناوەوەی كوردستان بە تایبەتی بەرامبەر بەئۆپۆزیسیۆن، بكا بە"سەركەوتن". ئەمەش خۆی لەخۆیدا تراژیدیایەكی تری سیاسەتە كوردییەكانەو بەئەگەری زۆریش لەبەردەوامیدا بەنەهامەتیێكی گەورە بۆ خەڵكی كوردستان تەواو ببێ!
ئەم وتارە بەشێوەی سەرەكی هەوڵێكە بۆ تیشكخستنە سەر ئەو بارودۆخەی كە باشووری كوردستان دووچاری بۆتەوە، بەتایبەتی بەجەختكردنەوە لەبابەتی پەیوەندیەكانی نێوان دەسەڵاتو ئۆپۆزیسیۆن. بۆ فەراهەمكردنی باسەكەش هەوڵ دەدەم كۆمەڵێك رەهەندو بابەت لەتابلۆیەكی یەكبوودا بخەمە ژێر رۆشنایی باسا.

سروشتی كێشەكان:
زۆر جار كەسو لایەنەكان دەكەونە هەڵەیەكی زۆر جددیەوە كاتێك بۆ تێگەیشتن لەو قەیرانەی كە ئەمرۆ بەرۆكی پانتایی سیاسی لەباشووری كوردستان گرتووە، باس لەسەرەتای دروستبوونی ئۆپەراسیۆنی دیجلە یا هەندێ رووداوی تری لەو جۆرە دەكەن. لەبەرامبەردا دەمەوێ ئەوە جخت بكەمەوە كە تەواوی كێشەكە پێ لەكۆمەڵێك هەڵەی جددی هەڵدەگرێ كە هەر لەسەرەتای سەرلەنوێ دامەزراندنەوەی دەوڵەتی عێراق، دوای كەوتنی دیكتاتۆر، سەركردایەتی سیاسی باشووری كوردستان تێیان كەوت. ئەم هەڵە سیاسیانەش زیاتر دەربڕی خۆشبینیەكی سیاسی بێبنچینەو بێ بنەما بوو. ئەو خۆشبینیەش دەرهاوێشتەی خوێندنەوەیەكی بەهەڵەی سەرو بەری روانگە سیاسیەكە بوو. خوێندنەوەكەش بۆخۆی رەنگدانەوەو دەربڕی جیهانبینیەك بوو كە هی دوێنێیەكی زوو و كات بەسەر داچوو بوو، جیهانبینیەك كە خۆی لەو بڕوایە دەبینیەوە كە شێوەیەك لەشێوەكانی ئۆتۆنۆمی دەتوانێ چارەسەری كێشەی كورد بكات. دیوەكەی تری ئەو باوەڕەش ئەوە بووە كە دیمۆكراسی دەتوانێ ئەو زامنە بێ كە كورد لەچوارچێوەیدا بەمافەكانی بگات، بەبێ ئەوەی بیری لەوە كردبێتەوە كە سیستەمی هەڵبژاردن دەكرێ نەتەوەی سەردەست بكات بەخاوەنی پێگەی زۆرینەی دیكتاتۆری. لەلایەكی ترەوە لەم رۆژانەدا، دوای ئەوەی كورد زۆر درەنگ كەوت لەتێگەیشتنی ئەو مەسەلەیە، ترسێكی گەورە لەوە هەیە كە حكومەتی داهاتوو هی زۆرینە (تۆ بڵێ دیكتاتۆریەتی زۆرینە) بێو ئەگەرێكی هەرە بەهێزیش ئەوەیە كە كورد بێبەش بكرێ لەو حكومەتە زۆرینەیە...

سەیر ئەوەیە كەراستیەكی تاڵ بۆ كورد بەردەوام ئەوە بووە كە لەناو دامەزرێنەرە هەرە چالاكەكانی هێزی لەشكری عێراق لەسەرەتای بیستەكانی سەدەی رابردوو كۆمەڵێك ئەفسەرانی كورد هەبوون... ئەم راستیە دەبێ ببوایە بەدەرسێك كە نەوەكانی دواتر سوودی لێوەرگرنو ئەو مێژووە دووبارە نەكەنەوە. بەڵام لەكاتێكدا كە هەر ئێستا قەیرانی متمانە لەنێوان هەولێرو بەغدا دەگا بەئاستێكی زۆر ترسناك، سەرۆكی هەرێم بەبێ ئەوەی هەست بەگوناه بكاتو هیچ هێمایەكی دەربڕیبێ لەمەڕ هەڵەكردنی لایەنی كوردی لەدامەزراندنەوەی سەر لەنوێی دەوڵەتی عێراق، بەڕاشكاونە باس لەوە دەكات كە لەكاتێكدا شیعەو سوننە دوودڵ بوون لەدامەزراندنەوەی هێزی سەربازی عێراق "ئێمەی كورد" بووین بەسەرچاوەی سەرەكی دامەزراندنەوەی ئەو لەشكرە! بەم مانایەش كێشەی كورد لەگەڵ بەغدا ئەوە نیە كە كێ سەرۆك وەزیرانی عێراقە بەڵكو كێشەكە لەوەدایە كە لایەنی كورد لەرابردوودا بەهەڵەداچوو، ئێستا لەپێگەیەكی هەڵەوە سیاسەت دەكات وە بەئەگەری زۆر لەداهاتووشدا باجی ئەو هەڵانەی بدات.
ئێستا، بەو مانایە، هەڕەشەی گەورە بەغدا نیە بەڵكو هەڕەشە ئەوەیە كە هەڵگرانی لۆژیكی سیاسی هەڵەو جیهانبینیەكی چەوتو شكستخواردو سەركردایەتی كورد دەكەن، وەك موتەكە لەسەر كێشە جوانو رەواكەی دانیشتوون؛ خەراپتریش لەوە ئەو كێشە جوانەیان كردووە بەدیوارێك خۆیانی لەپشت حەشار دەدەنو دەیكەن بەقەڵغانی بەرگریكردن لەخۆیان... بەردەوامی هاوكێشەكان بەم شێوەیە بەئەگەری زۆر كاریسەیەكی نەتەوەیی گەورە بۆ كورد بەدوای خۆیدا دەهێنێ.

پێگەی كورد:
لەتێڕوانینێكی بەپەلەدا لەبارودۆخی باشووری كوردستانو سیستەمە سیاسیەكەی، دەتوانین ئەوە بڵێین كە باشووری كوردستان لەم پێگەو بارودۆخەی كە تیایدا دەژێ نەئامادەیە بگات بەئاشتیەكی سەركەوتوو وە نە شەڕێكی سەركەوتوو لەگەڵ بەغدا. بەهانە سەرەكیەكانی ئەو بۆچوونەش ئەوەن كە؛ ١) سیستەمی سیاسی لەباشووری كوردستان لەژمارەیەكی یەكجار زۆر رەهەندەوە شكستی هێناوە لە بەرهەمهێنانی بەرەیەكی ناوخۆیی (سیستەمێكی سیاسی) بەهێز كە تیایدا تاك متمانەی بەسیاسیەكانی هەبێو وابەستەبوونێكی توندوتۆڵی بەو سیستەمە هەبێو لەرێگەی سەركردایەتێكی دڵسۆزەوە ئامادەی هەموو خۆ بەختكردنێك بێت. ئامادەیی رۆژانی خەباتی شارو شاخی رابردوو لەخۆڕاگریەكی بێوێنەدا بەرامبەر یەكێك لەدڕندەترین رژێمە ستەمكارەكان چووە مێژووەوەو چیتر بوونی نیە. لەڕاستیدا ئەو وابەستەییە بەهێزە بەنەتەوەوەو ئەو خواستی قوربانیدانە لەسەر دەستی دەسەڵاتێكی گەندەڵ لە ٢٠ ساڵی دواییدا قەبركرا. ٢) لەگەڵ ئەوەشی كە هاوپەیمانیەكی ستراتیژی لەنێوان پارتیو یەكێتی هەیە، بەڵام بەشێك لەو قەیرانەی كە هەیە زیاتر هی پەیوەندییەكانی نێوان پارتیو یەكێتیە تا هی كورد لەلایەك وە بەغدا لەلایەكی تر. هەنگاوەكانی ئەو دوو حزبە زیاتر هی گومڕاییو پرسی ئەوەی كە ئایا لە هەنگاوی داهاتوودا یەكێتی چەند براوە دەبێ یا دۆڕاو؛ یا پارتی چەند سەركەوتوو دەبێت یا چۆك شكاو.٣)
لەدەزگا رەسمیەكانی هەرێمدا، وەك بڵێی هەر یەكەو لەجیهانی خۆیدا بژێ وایە، بەشێوەی جیا جیا هەڵسوكەوتیان لەگەڵ قەیرانەكەدا كردووە: پەرلەمان نەیتوانیوە بە جددی ئەم كێشەیە تاوتوێ بكات؛ سەرۆكی حكومەت لەچەند قسەو راگەیاندنێكی گشتی بەدەر، خۆی لەو باسو خواسانە نزیك نەكردۆتەوە؛ تەواوی فایلی قەیرانەكە لەدەست سەرۆكی پارتی دیمۆكراتی كوردستان (تۆ بڵێ سەرۆكی هەرێم) دابووە؛ ٤) لەپێگەی ئیقلیمیدا:
پشتبەستن بەو بۆچوونەی كە كورد لەبەرەو رووبوونەوەی سەربازیدا لەگەڵ بەغدا جارێكی تر ئەوەی بەسەر نایەت كە لە ١٩٧٥دا بەسەریهات، دەكرێ هەڵەیەكی زۆر كوشندە بێت. هەرچەندە پەیوەندیەكانی باشووری كوردستانو توركیا بەرەوپێشچوونی

> باشووری كوردستان لەم پێگەو بارودۆخەی كە تیایدا دەژێ نەئامادەیە بگات بەئاشتیەكی سەركەوتوو وە نە شەڕێكی سەركەوتوو لەگەڵ بەغدا

بەخۆوە بینیوە، بەڵام ئێستاش عێراق وەك وڵات ئەو ئامرازانەی بەدەستەوە هەن كە لەبادانەوەیەكی سیاسیدا وە بەشێوەیەكی چاوەڕواننەكراو لەگەڵ توركیا بگاتە لەیەكگەیشتنێك لەشێوەی ئەوەی كە لەجەزایر لە ٦ی ئاداری ١٩٧٥دا لەنێوان عێراقو ئێراندا كرا بۆ پشتشكاندنی كورد. بەهانەیەكی گرنگ بۆ ئەو ئەگەری لەیەكگەیشتنەی توركیاو عێراق دەكرێ زیاتر بەرهەمی ئەو باوەڕەی توركیا بێت كە ئیتر رۆڵو كاریگەری "پ ك ك" بەپەیوەندی لەگەڵ پێشوەچوونەكانی خۆرئاوای كوردستانو زیدەبوونی رۆڵی "پ ك ك" لەوێو تەشەنەبوونو زیدەبوونی ئۆپەراسیۆنەكانی پكك لەباكووری كوردستان وا لەتوركیا بكات لەعێراق نزیك بێتەوە بۆ خەملاندنی تێگەیشتنێك لەسەر فایلی كوردی، كە تیایدا زۆر بە كورتی عێراق ئامادەیی پیشان بدات لەوەی كە بەكردار ئامادەی هاوكارییە لەپێناو لێدانو لاوازكردنی "پ ك ك".
هەر لێرەشدا پرسیار ئەوەیە ئایا لەنێوان قەندیلو هەولێر هیچ جۆرە لەیەكتر گەیشتنێك هەیە بۆ ئەوەی رێگە لەئەگەرێكی ئەوها بگیرێ؟ سەیر ئەوەیە داگیركەرانی كوردستان لە مامەڵەكردنیان لەگەڵ مەسەلەی كورد هەولێرو قەندیلیان لەیەكتر جیا نەكردۆتەوە، ئەوە بزاڤە سیاسیەكانی كوردستان خۆیانن كە هەولێرو قەندیل بەیەكەوە نابینن! هەر گرێدراو بەمەشەوە، دەكرێ بڵێین كە مەرجێكی ستراتیژی خۆڕاگری باشووری كوردستان بەرامبەر بەغدا، لەئێستاو لەداهاتووشدا، ئەوەیە كە پەیوەندییەكانی ئەم بەشەی كوردستان لەگەڵ توركیا نەك هەر گرنگە پارێزراو بن بەڵكو بەرجەستەترو سەقامگیرتر بن، وە لەش گرنگتر لەسەر هەندێ بنەمای درێژخایەن دارێژراو بن. بە بۆچوونی خۆم هەر كاتێك توركیا لەگەڵ بەغدا رێككەوت بۆ لێدانی باشووری كوردستان ئەوا ئەو پێشوەچوونە بەپشتشكانی باشووری كوردستان تەواو دەبێ. دووریش نەڕۆیشتووین ئەگەر بڵێین پێشوەچوونێكی ئەوها باشووری كوردستان دەكا بەهەرێمێكی داخراو وەك كەرتی غەزەی فەلەستین. هەر لێرەشدا دەبێ ئەوە بگوترێ رووداوێكی لەو چەشنە دەبێتە هۆی پاشوەچوونێكی زۆر جددی بۆ دۆزی كورد لەباكووری كوردستانیش. لەو گۆشەبینینەوەو بەكاربردنی ئەم لۆژیكە پێویست دەكات هێزەكانی باكووری كوردستان وە بەتایبەتی "پ ك ك" بەو پەڕی وشیارییەوە هەڵسوكەوت بكەن وە هەولێرو قەندیل زۆر بەوردیو لەئاستێكی هەرە جددیدا تەواوی هەڵو مەرجەكان لە پێكهاتەیەكی فراوانی یەكبوودا، لەهاوكێشەیەكی ستراتیژی موتەكامیلدا، شتەكان بخوێننەوەو تێگەیشتنی بۆ بكەنو بڕیارو هەنگاوەكانیان لەسەر دابڕێژن.

شەڕی هەولێرو بەغدا: كەی؟
هەروەك پێشتر ئاماژەم پێكرد، بۆ تێگەیشتن لەقەیرانی ئێستا ناكرێ، وە بگرە هەڵەیەكی گەورەشە، كە لەجولاندنی هێزی سەربازی عێراقەوە (تۆ بڵێ لەئۆپەراسیۆنەكانی دیجلەوە) دەست پێبكەین. بەباوەڕی خۆم هەر ئەو دەستورەی كە بەچارەسەر دادەنرێ بۆ كێشەكانی هەرێمو بەغدا كەچی لەهەمان كاتتدا هەمان دەستوور سەرچاوەی كێشەكانیشە: زۆر بەكورتیو بەچڕی، ئەوەی رژێمی بەعس لەبەیاننامەی ١١ی ئاداری ١٩٧٠دا تیایدا سەركەوتوو بوو كە چارەسەری كێشە بنچینەییەكان (ناوچە دابڕێنراوەكانو سنوورو...هتد) دوا بخات بۆ دوای ٤ ساڵ. ئەندازیارە كوردەكانی نووسینەوەی دەستوور لەعێراقێكی تر (واتە عێراقی دوای سەدام) قەبووڵیان كرد كە چارەسەری هەمان ئەو كێشە بنچینەییو حەیاتیانە دوابخرێ بۆ كاتی تر: بە مانایەكی تر دەتوانین بڵێین كە چارەسەری كێشەی كورد لەدەستوری عێراقدا بەهەمان روحی بەیاننامەی ئازار دارێژراوە! لەلایەكی ترەوە، ئەوەی زۆربەی زۆری كوردستانیان لەسەری كۆكن ئەوەیە كە هەر گیز، نە لەكۆندا نە هەنووكە وە نە لەداهاتووشدا، كێشەی كورد بەبێ بە چارەسەر گەیاندنی ئەو بابەتانە (ناوچە دابڕێنراوەكانو سنوورو...هتد) نە چارەسەر بووە وە نە چارەسەریش دەبێ.
لەوە دەچێت كە بەرەوڕووبوونەوەی سەربازی لەگەڵ بەغدا، كەم یا زۆر، بووە بەشتێكی حەتمی وە وای لێهاتووە كە پرسیار ئەوە نیە ئایا ئەو شەڕە روودەدات یا نا بەڵكو پرسیار ئەوەیە كەی روو دەدات وە لەوەش گرنگتر ئەوەیە ئایا كێو كام لایەن تەوقیتی ئەو شەڕە هەڵدەبژێرێ؛ ئەگەر ئەمجارەشیان نا ئەوا جارێكی تر... ئەگەری هەرە بەهێز ئەوەیە كە لایەنی كوردی لەتوانایدا نەبێ كاتی ئەو بەرەوڕووبوونەیە هەڵبژێرێ وە ئەگەر هەر بیشیكات ئەوا، وەك خووی دێرینەو لەمێژینەی خۆی، جارێكی تر بانگەشە بۆ هەمان بەهانە كۆن و ئامادەكەی دەكاتو دەڵێت "حەزمان لە شەڕ نەبوو، بەڵام چیبكەین دوژمنان ناچاریان كردین".

بۆ شیكردنەوەی ئەم بۆچوونە بەپێویستی دەزانم ئەوە بڵێم كە ژمارەیەكی زۆر مەرجی گرنگ هەن بۆ ئەوەی تۆ بتوانی كاتی شەڕ هەڵبژێریو لەو شەڕەشدا سەركەوتوو بیت:
١) بە بۆچوونێكی هەرە باو، كە سەرەتا هی ژەنەڕاڵی روسی (كلاوسۆویچ)ە، ئەوەیە كە "شەڕ بەردەوامی سیاسەتە، بەڵام بە ئامرازی تر" وە هەر دامەزراو لەسەر ئەم بۆچوونە ماوتسی تۆنگ دەڵێ "شەڕ سیاسەتێكی خوێناویەو سیاسەتیش شەڕێكی ناخوێناویە". هەر بیناكراویش لەسەر ئەو بۆچوونەوە گرێدراو بەوەوە، دەكرێ بڵێین هەر وەك چۆن سیاسەتی دەرەوە درێژكراوەی سیاسەتی ناوەوەیە، هەر ئەوەهاش دەكرێ بڵێین دەسەڵاتو سیستەمێكی سیاسی شكستخواردوو لەناوەوەی باشووری كوردستان لەكاتی جەنگدا، لەباشترین حاڵەتدا، ئەو شكستەی خۆی لەناوەوە درێژ دەكاتەوە بۆ دەرەوەی خۆی: سیاسەتێكی ناسەركەوتوو و ناكارامە لەناوەوە ناكرێ سەركەوتنی لێ بەرهەمبێ لەكاتی درێژكردنەوەیدا بۆ دەرەوەی خۆی.
٢) كاتێك گوتاری ناسیۆنالیزم بوو بەگوتاری یاریكردن بە هەستو نەستی خەڵك ئەوا چوون بۆ شەڕ لەچوارچێوەی ئەو جۆرە گوتارەدا تەنها شكستو تراجیدیای لێدەكەوێتەوەو بەرهەمەكەشی كۆمەڵێك نەهامەت دەبێ. پێویست ناكات خەڵكی كورد بۆ چەند جارێكی تریش دووچاری شەڕو پێكدادانی خوێناویو كۆمەڵێك تراژیدیا ببێتەوە ئەوجا بگەڕێتەوەو بڵێ هەستو نەست بۆ ناسیۆنالیزم بەس نیە بەڵكو ناسیۆنالیزم لەبەرەوڕووبوونەوەدا دەبێ پشت بەخوێندنەوەی عەقڵانیو كۆمەڵێ راستیو فاكتو لێكۆڵینەوە ببەستێ. هەر بۆ پشتراستكردنەوەی رووە عەمەلیەكەی ئەو بۆچوونە دەتوانین بڵێین كە گوتاری ناسیۆنالیزم لەناو چەقی ئەو قەیرانە جددیەی بەغداو هەولێردا گوتارێكە كە لەسەر بنچینەی هەندێ هەستو نەستی بێ بنەما دامەزراوە. دەكرێ بۆ ئەم بۆچوونەش، تەنها وەك نموونە، ئاماژە بەڕاگەیەندراوی بریكاری وەزارەتی پێشمەرگە بكەین (بەر لەچەند رۆژێك) كە دەڵێ بەسیاسەتی حەكیمانەی بارزانی نەك هەر توانای بەرەوڕووبوونەوەی عێراقمان هەیە بەڵكو توانای بەرەوڕووبوونەوەی هەموو ئوممەی عەرەبیشمان هەیە. دەكرێ مرۆڤ بەفاكتێك لەو بریكارە بپرسێ ئایا كاتێك بودجەی هەرێمی كوردستان زیاتر لە ٩ ملیار دۆلار بوو وە مووچەی پێشمەرگە لەدەرەوەی ئەو بودجەیە لەلایەن حكومەتی عێراقەوە دابین دەكرا كەچی دەسەڵاتی كوردی توانای ئەوەی نەبوو ژیانی ماددی پێشمەرگە لەشێوەی كەمترین خۆشگوزەرانی فەراهەم بكا، ئەی ئەوە چیە وا دەكات كە هەمان دەسەڵات لەكاتی بەرەوڕووبوونەوە لەگەڵ بەغداو بڕانی ئەو هەموو بودجەو ئیمتیازاتە ماددیانە بتوانێ هێزێكی پێشمەرگەی تێرو شەڕكەر لەسەرپێ راگرێ؟